

KENT KÜLTÜRÜNÜN OLUŞMASINDA BASININ GÖREVİ: KASTAMONU ÖRNEĞİ*

Mustafa ESKİ**

ÖZET

Kültür, insan yaşayışını ilgilendiren bütün unsurların birleşmesinden meydana gelir. Kültürü yaratan insan, aynı zamanda ondan etkilenmiştir. Kültür bir millete aittir; maddî ve mânevî şekliyle millidir. Medeniyet ise kültürlerin birleşmesinden oluşur ve evrenseldir.

İlk insanlar yalnızdı, daha sonra ufak gruplar halinde yaşamaya başladılar ve küçük şehirler kuruldu. Gelişen toplu yaşam kent kültürünü meydana getirdi. Kültürün gelişmesinde yazının bulunması önemli bir etkidir. Ancak matbaanın icadıyla kitap, gazete ve dergilerin basımı kültürün hızla yayılmasını sağlamıştır.

Türkiye'ye matbaa 1729'da gelmiş, bazı kitaplar basılmıştır. 1860'lardan itibaren gazete ve dergiler toplum hayatına girmiştir. Kastamonu'da matbaa 1869 yılında kurulmuş, 1872'de resmî Kastamonu Vilayet Gazetesi yayınlanmaya başlamıştır. 1908'den itibaren Köroğlu, Zafer, Yeşil Ilgaz, Serbaz, Açıksöz gibi özel gazeteler ile bazı dergiler basılmıştır. Başta öğretmenler olmak üzere şehrin aydınları çeşitli konularda makale ve şiirler yazarak toplumu aydınlatmışlar ve kent kültürünün oluşumuna önemli ölçüde katkı sağlamışlardır.

Anahtar kelimeler: Kastamonu, Kültür, Gazete

---

* 12-13-14 Mayıs 2011 tarihleri arasında Kastamonu Üniversitesi'nden yapılan Şehir ve Felsefe Sempozyumu'nda sunulan bildiridir.

**Yard. Doç. Dr.; Kastamonu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi

Abstract

Culture consists of integration of all elements concerning human life. Human being who creates culture, also influenced by it. Culture belongs to a nation; it is national by material and spiritual form. Civilization consists of a combination of the cultures and it is universal.

First people were alone, and then they began living in small groups and small cities were built. Developing communal life formed the city culture. Existence of writing is an important factor in the development of culture. However, with the invention of the printing press; culture is provided to spread fast by printing books, newspapers and magazines

Printing press came to Turkey in 1729, some books were published. Newspapers and magazines has entered into community life since the 1860s. Printing house was established in 1869 in Kastamonu, Kastamonu Province official newspaper started running in 1872. Private newspapers and some journals such as Köroğlu, Zafer, Yeşil Ilgaz, Serbaz, Açıksöz have been printed since 1908. Teachers at first, and the city's intellectuals have been written articles and poems on various topics, thus they've illuminated the society and they have provided a significant contribution to the formation of urban culture.

Key words: Kastamonu, Culture, Newspaper

İnsanın kaç bin yıl önce dünyada yaşamaya başladığı konusundaki bilgilerimiz bugün için yetersizdir. Beslenme, barınma ve korunma gibi temel gereksinimlerini birincil görev bilen insan, zamanla güçlükleri aşmış, bireysellikten ortak hayata geçmiştir. Önce kendine göre basit araçlar bulmuş, sonra geliştirmiştir. Zaman içerisinde paylaşma ve yardımlaşma kültürü meydana gelmiştir. Tarımla uğraşan ilk insan, hayatta kalabilmek için beslenmeyi ve çoğalmayı düşünmüştür. Doğa koşulları birlikte yaşamayı ve dayanışmayı zorunlu hale getirmiştir.

Tarıma dayalı ufak yerleşim birimleri daha sonra gelişmiş ve küçük kentler oluşmuştur. Eski çağların site devleti anlayışı buna güzel bir örnektir. İnsanlık uzun yıllar içinde o günkü sitelerden bugünkü metropollere ulaşmıştır.

Tarihî süreç içinde köy ve kent gibi iki yerleşim birimi meydana gelmiştir. Her ikisinin de ortak yönleri olmakla beraber, sosyolojik karakter itibarıyla köy ve şehir birbirinden oldukça farklıdır. Günümüzde bile köyler belli bir alanda ve belirli sayıda insan gruplarından oluşmaktadır. Nüfusu belli sayıyı aşan köyler belde veya kasaba statüsüne geçerek şehirleşir. Ulaşım, ekonomi ve coğrafi özellikler kentlerin meydana gelmesinde etken olmuştur.

Kent yaşamı insanları değişik mesleklere yöneltmiş ve sanatkâr sınıfı ortaya çıkmıştır. Yeni ihtiyaçlar karşısında iş yerleri açılmıştır.

Kültür kelimesinin değişik anlamları vardır. Ziya Gökalp bu kelimeyi “hars” sözü ile ifade eder. Ona göre, “Kültür, bir milletin dinî, ahlâkî, hukukî, muakalevî (intellectüel), bedî (estétique), lisanî, iktisadî, fennî(thechnique) hayatlarının ahenkli mecmuasıdır.” (Kafesoğlu, 2003, s.16). E.B.Taylor, C.Wiesler, A.K.Kohen gibi bilim adamları kültür kelimesini farklı tanımlasalar bile hepsinin de ortak yönleri vardır.

Kültür, insan yaşayışını ilgilendiren maddî ve mânevî bütün unsurların birleşmesinden meydana gelir. Bir başka ifade ile kültür, toplumun geçmişten günümüze ürettiği maddî ve mânevî özelliklerin adıdır. Her toplumun kendine özgü kültürü vardır ve onun yaşam biçimini oluşturur. Kültürün en önemli ögesi dildir. Kültür bir toplumun kimliğidir. Bu kimlik toplumun var oluş sebebidir ve onu diğerlerinden ayırır, farklılık yaratır. Toplumda değişik duygu, düşünüş ve algılama biçimi oluşur. Kültürden kaynaklanan farklı tavırlar bireyin davranış biçimini ortaya çıkarır.

Kültürün maddî unsurlar denildiğine kullanılan araçlar, eşyalar ve binalar akla gelir ki, bizzat insan tarafından yapılmıştır. Mânevî unsurlar ise dil, inanç, düşünce şekilleri, gelenek ve göreneklerden oluşur. Bunlar yüzlerce sene öncesinden başlayarak günümüze kadar gelmiştir. Kültür insanın eseridir ve her toplumun kendine özgü kültürü vardır. İnsan, kültürü oluşturduğu kadar bundan etkilenir. Uzun zaman içinde kültürlerde değişme meydana gelebilir ama öz kaybolmaz. Bu değişim kısmî olduğu kadar köklü de olabilir. Milletlerin tarihine bakıldığında bunun çok somut örnekleriyle karşılaşırız.

Kültür önce yereldir. Zamanla geniş bir coğrafyaya yayılır. Aynı kültürü paylaşan insanlar milleti oluşturur. Toplumlar sözlü ve görsel kültür unsurlarını bir sonraki kuşaklara aktarmışlardır. Ancak kültürün yazıyla ilgili boyutları da vardır. Bu bakımdan kültür unsurlarının daha sonraki kuşaklara intikalinde yazının bulunması çok önemlidir.

Geniş bir coğrafyaya yayılan insan toplulukları küçük gruplara ayrılmıştır. Bu durum, yerel ve genel iki yaşayış biçimini karşımıza çıkarmaktadır. Bir diğer ifadeyle alt ve üst kültür gibi iki kavram meydana gelmiştir. Alt kültür daha dar bir alanı kapsar ve bu anlamda üst kültürün parçalarından meydana gelir. Üst kültür ise herkesçe bilinen, geneli ilgilendiren kültürdür. Biz buna millî kültür adını veriyoruz. Kültür bir millete ait değerler manzumesidir.

Farklı kültürlerle sahip toplumlar, karşılıklı olarak kültür aktarımı yaparlar ve bundan özellikle yeni kuşaklar etkilenir. Bir yerdeki kültür zamanla yayılır, gelişir. Birbirlerinden etkilenmeyen kültürler zenginleş-

mez. Kültür etkileşimi için insanlar arasındaki ilişkinin artması gerekir. Eski çağlardan başlayarak yapılan geziler, ticarî ilişkiler hatta savaşlar, kültür etkileşimine yardım etmiştir. İnsanlar seyyahların yazılarıyla ve değişik kitaplarla farklı kültürlerden haberdar olmuşlardır. Denizci toplumlar kültür bakımından dışarıya açıktır. Buna karşılık iç bölgelerde yaşayanlar kapalı bir kültür yapısına sahiptir. Aynı şekilde denizci toplumlar kendi kültürlerini uzak coğrafyaya taşımışlar ve insanlara kabul ettirmişlerdir. Bugün Portekizce, İspanyolca, Fransızca ve İngilizce gibi diller Avrupa'dan uzak ülkelerde milyonlarca insan tarafından kullanılmaktadır.

Kültürler millidir. Medeniyet ise kültürlerin karışımıyla oluşmuştur ve evrenselidir. Millî kültürleri zengin olan milletler medeniyete daha fazla katkı sağlamışlardır.

Kültür hakkında vermeye çalıştığımız bu kısa bilgiden sonra kent kültürü üzerinde biraz durmak istiyoruz. Daha önce de ifade edilmeye çalışıldığı gibi, toplum yapısı itibarıyla kent farklıdır. Kent, insanın meydana getirdiği maddî unsurlar yanında mânevî olanların da toplandığı yerdir. Uzun yıllar içinde kentlerde bir kültür meydana gelmiş; kentli insan tipi ve bilinci oluşmuştur. Bu durum insanlarda bir şehre mensubiyet kültürünü yaratmıştır.

Kent kültürü içinde tarihî binalar önceliğe sahiptir. İbadethaneler, eğitim kurumları, kütüphaneler, dârüşşifalar yani hastahaneler, saraylar, hanlar, hamamlar, köprüler, konaklar, çeşmeler, su yolları, giysiler maddî kültürün en önemli unsurlarını teşkil eder. Kastamonu'da bunun en güzel örnekleri fazlasıyla bulunmaktadır.

İnanç, örf, âdet, gelenek gibi mânevî unsurlar kente ayrı bir zenginlik katar. Bunların yanında sanatkârlar, çeşitli meslek grupları vardır ki kent kültürünün başka bir boyutunu oluşturur. Kendi kültürümüzden örnek verirsek; ekmekçi, bakırcı, keçeci, helvacı, saraç, urgancı, kunduracı, terzi, demirci, çilingir, aşçı, taşçı, dülger, perukâr gibi meslek dallarının kent kültürünü zenginleştirdiğini görürüz.

Kent kültürünün önemli bir unsuru olan tüccar, herhangi bir malı alıp satan kişidir. Buna karşılık esnaf, bir malı hem üretir, hem satar. Bu yönü itibarıyla esnaf kültürünün kent kültürü içindeki yeri çok farklıdır. Nitekim Türk toplumunda âhilik geleneğinin apayrı bir yeri ve önemi bulunmaktadır.

Yukarıda yazılanlar dışında kent kültürünün meydana gelmesinde kitap, gazete ve dergilerle kütüphanelerin çok özel bir yeri vardır. Eski zamanlarda kitaplar elle yazıldığından sayıları az ve pahalıydı. Bilindiği gibi

kitap basımı matbaa ile başlamıştır. Matbaa Avrupa'da XV. asırdan itibaren kullanılmıştır. 1500'lere gelindiğinde Avrupa'nın yaklaşık 300 kentinde 1700 dolayında matbaanın çalıştığı, 40 bin başlık altında 15-20 milyon kitabın piyasaya sürüldüğü bilinmektedir. Bunların önemli bir kısmı dinî yayın olsa da sade vatandaş eline geçen her türlü kitabı ucuza temin etmiş, okumuş ve kitap kültürü oluşmuştur (Koloğlu, 2010, s.2).

Matbaa sayesinde kitap kültürünün yanında kısa süreli ve değişken bilgileri içeren gazete kültürü de başlamıştır. Piyasaya sürülen haber yapraklarının 1609'da Almanya'nın Wolfenbütter şehrinde olduğu bilinmektedir. İlk günlük gazete Leibziger Zeitung 1660 yılında Almanya'da çıkmıştır. Avrupa'da Kitap Kültürü ve Gazete Kültürü adıyla iki çeşit kültür meydana gelmiştir. Bu iki kültür, kent kültürünün oluşumuna katkı sağlamıştır.

Bilindiği gibi matbaa, Avrupadan 300 yıl sonra, 1729 yılında İbrahim Müteferrika tarafından İstanbul'a getirilmiş ve 17 kitap basılmıştır. Bir mukayese bakımından İngiltere'yi örnek verdiğimizde Osmanlı toplumunun ne kadar geride kaldığı açıkça görülür. Bizde henüz matbaa yok iken 1711 yılında Londra'da 10 gazete çıkıyordu ve günde 7000 adet gazete basılıyordu. Aynı şekilde Avrupa'da 1536-1636 yılları arasında 275 bin kitaptan 250 milyon nüsha; 1636-1736 arasında ise 1.225.000 kitaptan 1.1 milyar nüshanın basıldığı kaynaklarda görülmektedir (Koloğlu, 2010, s.2). Bu tablodan Türkiye'ye matbaa gelinceye kadar Avrupa'nın ne kadar ilerde olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Bu durum Rönesanstan sonra Avrupa'da Aydınlanma Çağı'na giden yolu açmış; devamında Fransa İhtilali ve Sanayi Devrimi gibi günümüz dünyasını derinden etkileyen gelişmeler meydana gelmiştir.

Mısır'da yayınlanan Vakayi-i Misriye ve İzmir'deki Le Spectateur Oriental(1821) adlı gazeteleri saymaz isek başkent İstanbul'da ilk gazete 1831'de çıkan resmî yayın organı Takvim-i Vakayi'dir. Bunu 1840'da Ceride-i Havadis ve 1860'da Tercüman-ı Ahval izlemiş, daha sonraki yıllarda sayıları artmıştır. Bir anlamda ülkemizde çağdaşlaşma Tanzimatla ve gazete kültürüyle başlamıştır denebilir.

1836 yılında İngiltere'de 114 şehirde 274 gazete çıkıyordu ve sadece Londra'da çıkan 42 gazetenin yıllık traji 39 milyonu buluyordu. Aynı şekilde Paris'te 59 gazete çıkıyor ve yıllık trajları 42 milyonu (Koloğlu, 2010, s.15). Bizde ise bu sayılar sadece birkaç bin adetle sınırlı kalmıştır. Bu durum Türkiye'de okuma yazma oranının ne kadar düşük olduğunu açıkça göstermektedir.

1864 tarihinde vilayetlerle ilgili yeni bir düzenleme yapılarak eyaletler yerine vilayet sistemi getirilmiş ve her ilin ihtiyacını karşılamak ama-

ciyla matbaalar kurulmuştur. Buralarda belirli kırtasiye malzemelerinin basımı yanında il yıllıkları diyebileceğimiz salnamelerle kitaplar, gazeteler ve dergiler basılmıştır.

Kastamonu Vilayet Matbaası 1868 yılında kurulmuş; Hafız Hüseyin Hüsnü Efendi müdürlüğe atanmıştır (Demircioğlu, 1973, s.2). Vilayet Matbaası kısa sürede ve Abdurrahman Paşa'nın valiliği zamanında imparatorluğun en modern matbaaları seviyesine ulaşmıştır. 1869'dan başlayarak 1905 yılına kadar 21 adet salname ve değişik kitaplar basılmıştır.

Kastamonu Vilayet Matbaası 1869 yılından 1944 yılına kadar uzun yıllar başarıyla hizmet vermiş; salname, gazete, dergi ve kitap basımı sayesinde bilgi alış verişi hızlanmış; okuyucuların sayısı ve niteliği çoğalmıştır. Uzun süre hizmet veren matbaa 1944 yılında satılmıştır. Ayrıca taştan yapılmış 2 katlı matbaa binası da Cumhuriyet meydanı düzenlenirken ne yazık ki yıkılmıştır.

Matbaada ilkin Kastamonu Vilayet Gazetesi basılmıştır. Bu gazete 1872 yılından itibaren haftalık yayınlanmış olup genel olarak 4 sayfa çıkmıştır. Ancak yazıların fazla olduğu zamanlarda sayfa sayısı artırılmıştır. 1864 tarihli Vilayetler Nizamnamesine göre Bolu, Çankırı ve Sinop sancakları Kastamonu'ya bağlanmıştır. Gazetede bu üç sancakla ilgili haberler ve değişik bilgilere genişçe yer verildiği görülmektedir. 1905'de Bolu ayrılmış; Çankırı ve Sinop'la ilgili yazı ve haberler 1920'ye kadar devam etmiştir. Gazete sadece Kastamonu açısından değil adı geçen iller bakımından da tarihî bir hafıza özelliğine sahiptir.

Kastamonu Vilayet Gazetesi'nde her türlü haberler, atama emirleri, gelip giden kişiler, kurumların açılışı, çeşitli törenler, toplantılar ve buralarda yapılan konuşmalar, bazı istatistik bilgileri, resmi ilanlar, bağış listeleri, dernek faaliyetleri, araştırma yazıları ve makalelere yer verilmiştir. Bu yazılar arasında şehirde yaşayan Ermeni ve Rum entelektüeller tarafından kaleme alınanlar da bulunmaktadır (Eski, 2012). Gazete çok geniş bir sahaya hitap etmesi bakımından insanlar arasında önemli bir iletişim ve etkileşim sağladığı kadar, kentler arasında ortak kültür oluşmasına da bir ölçüde katkıda bulunmuştur.

Gazete sayfaları incelendiğinde bugünün sivil toplum kuruluşları denilen bazı derneklerin etkinliklerine geniş biçimde yer verildiği görülmektedir. Ayrıca deprem, yangın gibi felaketler yanında yoksul insanlara, askerlere yönelik yardım faaliyetleri organize edilerek çok miktarda para ve eşya toplanmıştır. Bağış yapanların adları ve bağış miktarları gazetede uzun listeler halinde yayınlanmış, bu sayede sosyal dayanışma sağlanmıştır. Bu bir kültürdür ve kent yaşamının önemli bir parçasıdır.

Kastamonu'da yayınlanan ikinci gazete İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yayın organı olan Köroğlu'dur. 17 Aralık 1908'de yayına başlamış ve 1918 yılına kadar 485 sayı çıkarılmıştır. Haberler yanında araştırma ve inceleme yazılarına yer verilmiş; hemen her sayıda bir makale yayınlanmıştır. Özel bir gazete olması itibarıyla daha serbest hareket etmiştir.¹ Köroğlu gazetesinde şehrin aydınları, uzmanlar, edebiyatçılar, doktorlar, ziraatçiler, siyasi görüş sahipleri yazılar yazmışlardır. Bunlar arasında Lisenin edebiyat öğretmeni İsmail Habib Sevük (Eski, 2010a)² ile Tahir Karaoğuz, Ahmet Talat Onay, Hasan Fehmi Turgal gibi önemli kişilerin makale ve şiirleri bulunmaktadır. Köroğlu'da, Kastamonu gazetesinde olduğu gayrimüslim vatandaşlar da yazı yazmışlardır. Bu durum şehirde yaşayan farklı kültürlerle mensup insanlar arasında bir ayrımın yapılmadığını; tam aksine, birlikte yaşama kültürünün olduğunu ve demokrat bir havanın varlığını göstermektedir.

1909 yılında Serbaz gazetesi yayına başlamıştır. Başlığının altında edebî, fennî, siyasî, mizahî, sınaî bir gazete olduğu belirtilmiştir. Gazete demokrat bir kimliğe sahiptir ve İlin valisini açıkça eleştirmiştir. Basın özgürlüğünü ifade etmesi bakımından önemlidir. Valilerin tenkit edilemeyeceğine dair yerleşmiş bir kanaat varken gazetenin eleştirici tavrı dikkat çekmektedir. Bu eleştiri yazıları kent kültüründe halkın demokrasi ve özgür düşünceye alışması bakımından önemlidir.

1910 yılında yayınlanmaya başlayan Nazikter gazetesi çeşitli aralıklarla 1929 yılına kadar devam etmiştir. Şule ve Ilgaz gazeteleri 1911'de çıkmış, aynı yıl kapanmışlardır. Kent kültüründe ciddi sayılabilecek bir etkinliğe sahip oldukları pek söylenemez.

1911 yılında Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nın yayın organı olarak Zafer gazetesi yayın hayatına başlamıştır. Zafer siyasî, edebî ve iktisadî bir gazete olduğu kadar aynı zamanda bir muhalefet gazetesidir. Yayına başlaması üzerine iktidar-muhalefet çatışması da ortaya çıkmış ve siyaset kültürü, muhalefet kültürü gibi kavramlar doğmuştur. Köroğlu ile olan çatışması aynı zamanda şehirde iki ayrı siyasi fikrin mücadelesi şeklinde seyretmiştir. Ancak baskın durumdaki İttihatçıların yönetimi ellerinde bulundurmalarından dolayı muhalefet hareketi pek fazla güçlenememiş, hatta 6. sayıdan itibaren Zafer'in Vilayet Matbaası'nda basımına bile izin

¹ Gazetenin yegâne koleksiyonu Kastamonu İl Halk Kütüphanesi'ndedir ancak 42 sayı eksiktir.

² İsmail Habib Sevük, 1914 yılında Kastamonu Lisesi'ne Edebiyat öğretmeni olarak atanmış; İttihat Terakki'nin kulüp müdürlüğü görevini üstlenmiştir. Köroğlu gazetesinde kendi imzasıyla ve Dünder mahlasıyla makaleler yazmış, mütarekeden sonra İzmir'e gitmiştir. 1921 yılında tekrar Kastamonu'ya dönmüş; Açıksöz gazetesinin başyazarlığını yapmış; çeşitli toplantılarda konuşmuş, konferanslar vermiştir. Köroğlu gazetesindeki yazıları için bkz Eski, 2010a.

verilmemiştir. Bunun üzerine Zafer Samsun'da basılmak zorunda kalmıştır. O zamana kadar şehirde görülmeyen iktidar-muhalefet zıtlaşması Kastamonu kent kültürüne yeni bir özellik katmış; okuyucular ister istemez yazılardan etkilenmişlerdir. İktidar yanlısı Köroğlu gazetesi Vilayet Matbaası'nda basılırken, özel bir gazete olan Zafer'in basımına, sırf muhalif olduğu için izin verilmemesi, İttihatçıların, aykırı fikirlere tahammül edemediklerini göstermektedir. Her ne olursa olsun özgürlük, demokrasi ve muhalefet anlayışının kent kültürüne yerleşmesi bakımından bu iki gazetenin çatışması şehir için çok hayırlı olmuştur.

Köroğlu gazetesi 1918 yılında kapanmış ve onun yerine 15 sayı devam eden Yeşil Ilgaz çıkarılmıştır. Bu gazetede yine İsmail Habib Sevük'un başyazılarıyla bazı inceleme ve araştırma yazılarına yer verildiği görülmektedir (Yılmaz, 2008).

II. Meşrutiyet sonrasında iki gazete etrafında toplanan siyasal gruplaşmalar, bir tarafın egemenliği altında seyretmiş olsa da daha sonraki yıllarda da aynı ikilik devam etmiştir. Siyasi çekişmelerin kent kültüründe önemli bir vardır. Bu tür tartışmaları aşama aşama yaşamadan demokrasiye erişmek mümkün değildir. Ancak gazeteleri sadece siyasi açıdan ele almak da hata olur. Gazetelerin asıl işlevi siyaset dışı yazılarla halkı aydınlatmaktır. Bu açıdan konuya yaklaştığımızda II. Meşrutiyet sonrasında bu görevin Kastamonu'da fazlasıyla yerine getirildiğini söyleyebiliriz.

Kastamonu'da çıkan gazeteler içinde en önemlisi Açığöz'dür. Bilindiği gibi Millî Mücadele hareketi başladıktan sonra Mustafa Kemal Paşa, Kuvâ-yı Milliye yanlısı gazetelerin çıkarılmasını istemiştir. Açığöz 15 Haziran 1919 günü yayın hayatına başlamış ve 1931 yılına kadar kesintisiz devam etmiştir. İlk haftada bir gün ve iki sayfa, daha sonra haftada iki gün ve nihayet her gün yayınlanmıştır.

Hüsnü Açığöz (Eski, 2008a), Ahmet Hamdi Çelen ve arkadaşları tarafından çıkarılan gazetede Kastamonu Lisesi Eski, 2005b) öğretmenleri İsmail Hakkı Uzunçarşılı (Eski, 2000)³, İsmail Habib Sevük (Eski, 1998), Enver Kemal, Zeki Ömer Defne (Eski, 2004) ile Fazıl Berki Tümtürk, Hasan Fehmi Turgal, Abdülehad Nuri, Ahmet Talat Onay, Giritli Hayrettin (Ege)'in şiir, makale, araştırma ve incelemelerinden oluşan yazılar yayınlanmıştır. O yıllarda Kastamonu Lisesi'nde okuyan Orhan Şaik Gökyay (Eski, 2005a), Arif Nihat Asya (Eski, 2008b), Bahri Vedat ve Rifat Ilgaz Eski, 2009) gibi öğrencilerin şiirlerine de yer verilmiştir. Gazete sadece yetişkinlerin değil, yetenekli öğrencilerin eserlerini de neşretmek suretiyle gençleri teşvik etmiş, onların şiirlerini geniş kitlelere ulaştırmak suretiyle iletişim görevini yerine getirmiştir.

³ İ.H.Uzunçarşılı "Kastamonu Meşâhiri" başlığı altında yazdığı 30 dolayında makalede Kastamonu'lu bilim, sanat, kültür ve devlet adalarını ilk kez tanıtmıştır.

Açıksöz Kurtuluş Savaşı yıllarındaki yayın anlayışı ile insanlara moral vermekle kalmamış; siyaset, kültür ve sanat konularındaki yazılarla halkı aydınlatmıştır. Savaş bittikten sonra da Cumhuriyetin ilkelerine bağlı, çağdaş bir çizgide yayın politikasını devam ettirmiş ve modern Cumhuriyet kültürünün halka benimsetilmesinde önemli ölçüde katkı sağlamıştır.

Açıksöz idarehanesi aydınlarının toplandığı bir karargâh olmuştur. O yıllarda İstanbul'dan Ankara'ya gidiş gelişler İnebolu üzerinden yapılmıştır. Gelip geçen önemli şahsiyetler mutlaka gazeteye uğramışlar ve söyleşilere katılmışlardır. Bunlardan biri Mehmet Âkif Ersoy'dur. Mehmet Âkif kamuoyu oluşturmak, Millî Mücadeleye destek vermek için 19 Ekim 1920 günü Kastamonu'ya gelmiş, 24 Aralık günü ayrılmıştır. Başyazarı bulunduğu Sebilürreşat dergisi de Kastamonu'ya taşınmış ve 464,465,466. sayıları Kastamonu Vilayet Matbaası'nda basılmıştır. Mehmet Âkif, Kastamonu'daki konuşmalarını 4 başlık altında toplamış ve bunlar özet halinde dergide neşredilmiştir. Konuşmaların başlıkları şu şekildedir: Nasrullah Kürsüsünde, Müslümanların Terakkileri İsâama Sarılmalarına Bağlıdır, Tam Müslüman Olmadıkça Felâh Yoktur, Ye's Küfüdür (Eski, 2010b).

İstiklâl Marşımız ilk kez Ankara'da Sebilürreşat dergisinin 17 Şubat 1921 tarihli nüshasında yayınlanmıştır. Bundan 4 gün sonra da 21 Şubat günü Açıksöz'de neşredilmiştir. Millî Marşımızın Ankara dışında ilk kez yayınlanma şerefi Açıksöz'e aittir ve Mehmet Âkif'in Kastamonu'ya verdiği değeri gösterir.

Açıksöz'de şehrin eski tarihiyle ilgili yazılara da yer verilmiştir. "Kastamonu'nun Âsâr-ı Atıkası" ve "Kastamonu Meşâhiri" başlığı ile yayınlanan yazılar, eski kültürü yeni kuşaklara aktarmak bakımından üzerinde önemle durulması gereken örnek araştırmalardan sadece birkaçıdır.

1928 yılında Lâtin harflerinin kabulü Türk kültüründe çok önemli bir değişimdir. Bilindiği gibi yazı, kültürün kuşaktan kuşağa aktarılmasında en önemli bir araçtır. Açıksöz yeni yazının hayata geçirilmesinde sorumluluk görevini mükemmel bir şekilde yerine getirmiştir.

Açıksöz'ün kapanmasından sonra şehir özel bir gazeteden mahrum kalmış ve bu durum önemli bir noksanlık yaratmıştır. Diğer yandan Kastamonu Vilayet Gazetesi yayını sürdürmüştü; ancak resmî kalıplar içine sıkışıp kaldığı için ne yazık ki başarılı bir yayın politikası izleyememiştir. Yazı devrimi gibi önemli bir değişikliğin ardından bir özel gazetenin yayın hayatına son vermesi çağdaş kültürün yayılmasında önemli bir kesinti yaratmıştır. Vilayetin yakın tarihinde bunu bir talihsizlik olarak değerlendirmek hiç de abartılı sayılmamalıdır.

Türk toplumu mizaha meraklıdır. 1927 yılında Çalçene adıyla bir mizah gazetesi çıkarılmıştır. İki yıl süreyle, ayda iki kez yayınlanan bu gazete uzun ömürlü olamamıştır.

Serbest Fırka'nın kurulması siyasette bir dalgalanma yaratmış, 1930 yılında CHP'nin yayın organı olarak Doğruluk gazetesi çıkarılmış, bir yıl sonra kapanmıştır. Siyasal kent kültürünün oluşmasında az da katkı sağlamıştır, denebilir.

1937 yılında yine Hüsnü Açıksöz, Doğrusöz adıyla yeni bir özel gazete çıkarmıştır. Araştırma ve inceleme yazılarıyla haberlere geniş ölçüde yer verilmiş; birkaç yıldır devam eden özel gazete ihtiyacı önemli ölçüde giderilmiştir. Hüsnü Açıksöz 1939'da milletvekili seçilmiş, aynı yıl vefat etmiştir. Milletvekili olunca her ne kadar gazete ile ilişkisini kesmiş ise de onun ölümü yerel basın açısından büyük bir talihsizlik olmuştur. Kastamonu basın tarihi incelendiğinde Hüsnü Açıksöz'ün bıraktığı boşluğu günümüze kadar doldurulamadığı açıkça görülür.

1946-1969 yılları arasında çıkan Yenises, İlin uzun ömürlü gazetelelerinden bir olarak görülmektedir. Haberler yanında bazı makalelere yer verilmiştir.

Kastamonu'da zaman zaman bazı dergiler de çıkmıştır. Ancak bunlar uzun ömürlü olmamıştır. Örnek olması bakımından birkaç dergi hakkında bilgi vermenin uygun olacağı kanısındayız. Süleyman Nazif'in valiliği zamanında Tiraje dergisi(1910) çıkarılmıştır. Dergi 18. sayıdan sonra valinin de ayrılmasıyla kapanmıştır.

1921-1922 yıllarında Gençlik dergisi çıkarılmıştır. Daha ziyade lise öğretmen ve öğrencilerinin yazılarına yer verilen dergi bugüne değin Kastamonu'da çıkan en özgün yayınlardan biridir ve 18 sayı neşredilmiştir. Lisenin Tarih öğretmeni İsmail Hakkı Uzunçarşılı 1921 yılında Doğu dergisini yayınlamıştır. Tarih incelemelerine yer veren bu dergi 8 sayı çıktıktan sonra kapanmıştır. Kastamonu Lisesi tarafından Lise adıyla 1931-1934 yılları arasında 28 sayı devam eden bir dergi çıkarılmıştır. Öğretmen ve öğrencilerin çeşitli yazılarına yer verilmiş olup niteliği yüksektir. Lisenin Edebiyat öğretmeni Vasfi Mahir Kocatürk, 1936 yılında, Halkevi adına Ilgas dergisini çıkarmıştır. 5 sayı devam eden bu dergide de niteliği yüksek yazılar bulunmaktadır. Son olarak Lise öğrencileri tarafından çıkarılan Sıra(1953-1955), Öğrenci Sesi(1962-1964) ve Siyami Özel tarafında çıkarılan Sanat(1969-1981) dergilerinin adlarını da zikretmek istiyoruz.

Kastamonu gibi birçok taşra ilinde II. Dünya Savaşı sonrasında yerel basının ağırlığı azalmıştır. Haberler dışında araştırma ve inceleme yazıları pek görülmemektedir. Diğer yandan İstanbul gazetelerinin taşra illerinde

büyük revaç görmesi mahallî gazetelere olan ilgiyi de azalmıştır.

Kastamonu basının en verimli çağları 1882- 1930 yılları arasında kapsamaktadır. Bu süre içinde, özel gazetelerin de çıkmasıyla birlikte II. Meşrutiyet sonrasında daha verimli geçtiği; yazıların içerik ve nitelik bakımından yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Yine bu dönemde şehrin entelektüel insanları yazılarıyla halkı bilgilendirmişler; bilgiyi paylaşmışlar, toplumsal sorumluluklarını yerine getirmişlerdir. Özellikle Kastamonu, Köroğlu ve Açıksoz gibi uzun ömürlü gazeteler izledikleri yayın politikası ve akademik nitelikteki yazılarıyla diğerlerine göre çok daha fazla öne çıkmışlardır. İstanbul gazetelerinin taşraya az ulaşabildiği yıllarda yerel gazeteler önemli bir boşluğu doldurmuş; Kastamonu basını kent kültürünün oluşmasında görevini yerine getirmiştir. Ancak yerel basının bu konudaki hizmeti ve katkısı bugüne değin gereği gibi araştırılmamıştır. 1872 yılından günümüze değin il merkezi ve ilçelerde 200'den fazla gazete ve dergi çıkarılmış; 2 bin dolayında kişi yazı yazmıştır. Tüm bunları kapsayan bir basın tarihi yazıldığında durum daha iyi anlaşılacaktır.

Buraya kadar kent kültürünün oluşmasında Kastamonu basınının önemi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Anadolu'daki iller tarihi ve sosyolojik özellikleri itibarıyla birbirine benzemektedir. Başka yerlerde de aynı nitelikte gazete ve dergiler yayınlanmış olup kent kültürünün meydana gelmesinde önemli görevler üstlenmişlerdir. Ülkemizde yerel tarih araştırmacılığı henüz başlangıç safhasındadır. Bunun gelişmesiyle taşra basınının işlevi daha iyi anlaşılacaktır. Bu konuda illerde kurulan üniversitelere önemli görevler düşmektedir.

KAYNAKÇA

- Demircioğlu, Aziz (1973) *100 Yıllık Kastamonu Basını 1872-1972*, Kastamonu.
- Eski, Mustafa (1998) *İsmail Habib Sevük'ün Açıksoz'deki Yazıları 1921-1922*, Ankara Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı.
- Eski, Mustafa (2000) "Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın Kastamonu'daki Çalışmaları", *Kastamonu Eğitim Dergisi*, C.8, sayı:2.
- Eski, Mustafa (2004) "Zeki Ömer Defne'nin Kastamonu'da Yazdığı Üç Şiir ve Bir Mektup", *Zeki Ömer Defne'nin Doğumunun 100. Yılı ve Çankırılı Şairler*, Ankara.
- Eski, Mustafa (2005a) "Orhan Şaik Gökyay'ın Kastamonu'da Yayınlanan Şiirleri ve Bunların Vezin, Şekil, Kafiye, Dil, Üslup ve Muhteva Yönünden İncelenmesi", *İkinci Kastamonu Kültür Sempozyumu*, Ankara.
- Eski, Mustafa (2005b) *Kastamonu Abdurrahmanpaşa Lisesi Tarihi*, Ankara.
- Eski, Mustafa (2008a) *Hüsnü Açıksoz'ün Makaleleri*, Ankara.

- Eski, Mustafa (2008b) "Arif Nihat Asya'nın Kastamonu Sultanisi'ndeki Öğrencilik Yılları ve Burada Yazdığı Şiirler", *Kastamonu Eğitim Dergisi*, C.16, sayı: 1(Mart).
- Eski, Mustafa (2009) "Orhan Şaik Gökyay, Arif Nihat Asya ve Rifat Ilgaz'ın Yetişmesinde Kastamonu'daki Gazete ve Dergilerin Rolü", *Geçmişten Günümüze Kastamonu Basın Sempozyumu*, Ankara.
- Eski, Mustafa (2010a), *İsmail Habib Seviik'ün Kastamonu Yılları*, Kastamonu.
- Eski, Mustafa (2010b) *Millî Mücadele'de Mehmet Âkif Kastamonu'da*, 3. bs., Ankara
- Eski, Mustafa (2012) *Kastamonu Basınında Runlar ve Ermeniler 1882-1922*, Kastamonu.
- Kafesoğlu, İbrahim (2003) *Türk Millî Kültürü*, İstanbul.
- Koloğlu, Orhan (2010) *Osmanlı Dönemi Basınının İçeriği*, İstanbul.
- Yılmaz, Mehmet Serhat (2008) *2. Meşrutiyet Devri Kastamonu Basın Tarihi*, Ankara.